

ІСТОРІЯ ПОДІЛЛЯ

УДК 94(477.43/.44) «192»:323.281

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-45-98-104>

Ольга Колястрок

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

доктор історичних наук, професор (Україна)

e-mail: olha.koliastruk@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1099-5868>

ResearcherID: ABG-3285-2021 <https://publons.com/researcher/3308378/>

Радянські репресивні практики і масовий терор у 1920 ті рр. (на прикладі Поділля)

Анотація. Метою статті є спроба проаналізувати масовий терор як єдино прийнятний для більшовиків спосіб завоювання влади та її збереження. Завдання полягає в осмисленні особливостей терору в Україні та на Поділлі, зокрема. Пропонується розглядати історію радянської окупаційної влади як типову для поведінки переможця стосовно переможеного – «тероризую, бо маю силу і владу, бо можу, не маю обмежень». **Методологічною основою** дослідження є принципи науковості, історизму, загальнонауковий інструментарій (аналіз, синтез, узагальнення). Аналіз та інтерпретація радянського режиму ґрунтується на цивілізаційно-гуманістичному та соціоантропологічному підходах. **Наукова новизна** роботи полягає у спробі узагальнити сучасне осмислення радянського режиму як окупаційно-колоніального, який переміг і закріпився завдяки терору і масовим репресіям. В Україні радянська каральна система мала геноцидальний характер і була спрямована проти селянства і національно свідомих категорій суспільства. **Висновки.** Радянська владна система – від збройного захоплення влади у 1917 р. до повалення режиму у 1991 р. – була за своєю ідеологією і політичною діяльністю карально-репресивною по відношенню до суспільства. Вона піддавала насильству різні соціальні верстви і категорії з різною мірою інтенсивності в залежності від особливостей історичного періоду. Безмежне застосування «революційного» насильства до реальних і уявних опонентів і суперників було родовою ознакою радянсько-більшовицької диктатури, цинічно легітимованої як «диктатура пролетаріату». Масовий терор і репресії були сутністю більшовизму в цілому, а не лише інструментом силових структур. Без репресій і терору радянська влада неможлива. Терор мав загальнопоглинальний (тотальний) характер, просякав усі сегменти і сфери суспільного життя і мав неперервний характер. Боротьба з внутрішніми і зовнішніми «ворогами народу» була штучною апологетикою людиноненавистницької програми більшовиків.

Ключові слова: репресії, масовий терор, більшовики, більшовицька ідеологія, радянська влада, селянство, Поділля, нова економічна політика.

Постановка проблеми. Захоплення влади більшовиками у Петрограді у жовтні 1917 р. шляхом збройного перевороту стало можливим через виснажливу політичну кризу в країні, соціальний безлад і крайню деморалізацію суспільства в умовах Першої світової війни. Успішно реалізована за таких обставин мілітарна модель взяття влади більшовиками спонукала їх до подальшої пролонгації своїх силових практик для закріплення і на окраїнах колишньої імперії. Це утвердження відбувалося не як «тріумфальна хода». Від самого початку саме надзвичайні засоби і заходи репресивно-терористичного характеру стали запорукою легітимації радянської державності. Без їх масового застосування проти мирного населення більшовики не могли б досягти реалізації поставленої мети.

Поборення Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. досягнуто віроломством і насильством як проти ідейних ворогів і опонентів, так і проти пересічних громадян, передусім проти селянства, яке не лише становило більшість населення в Україні, а й було опозиційно налаштоване до нової влади. Українське Поділля в роки революції стало ареною жорстких зіткнень збройних формувань різних державних утворень. Ідея незалежної української державності, уособлена Українською народною республікою, була гаряче підтримана і обстоювана в регіоні. Тому і після його захоплення Червоною армією у 1920 р. радянська влада розглядала місцеве населення суто вороже. Оскільки західні межі Подільської губернії перетворилися на державний кордон з Польщею та Румунією, це посилило увагу до краю «з міркувань безпеки» (Васильєв, 2013, с.10) і вимагало системної протидії.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Проблема терору і репресій більшовиків проти цивільного населення на сучасному етапі є достатньо дослідженою як українськими, так і

зарубіжними істориками. За підрахунками дослідників, у сучасній вітчизняній історіографії нараховується понад 6 тис. праць (Бажан, Подкур (упор.), 2013, с. 8).

Слід визнати, що перші аналітичні реакції подали представники політичної післяжовтневої еміграції як російської (білоемігрантської), так і української (самостійницько-незалежницької), в текстах яких присутні фактографічні відомості з України і Поділля, зокрема. Так, С. Гула (Гула, 2014, с.505) в історіографічному огляді серед закордонних українських видань, що присвячені проблемам репресій та діяльності каральних органів на Поділлі, називає книгу, в якій уміщено опис репресій, організованих радянськими органами держбезпеки на Вінниччині в 1921-1922, 1929-1931, 1937-1938 рр. (Коваль, 1951). На нашу думку, для емігрантських рефлексій над епістолярієм, усними свідченнями співвітчизників й поодинокими окремими документами чи їх фрагментами, спільним є серйозне занепокоєння безпрецедентною жорстокістю і аморальністю радянських політиків та артикуляція стурбованості процесом насадження і унормування насилля на їхній батьківщині. Втім зіставляючи ці реакції на більшовицький терор, можна відстежити, як започатковувались концептуально відмінні погляди на нього в українців і росіян, що простежуються і до сьогодні. Українські емігранти (С. Петлюра, Є. Чикаленко, М. Шаповал, В. Винниченко та інші) акцентували увагу на злочинному свавіллі більшовиків. Вони підкреслювали, що у досягненні мети – захоплення влади та її втримання – більшовики переступали будь-які юридичні і звичаєві норми, християнську мораль. Натомість для російських вигнанців трагедія терору осмислювалась через призму нищівного удару по величч держави, руйнування її соціальної структури й імперського простору. І в сучасній російській історіографії і суспільній політичній культурі так і не сформувалось бачення радянської карально-репресивної системи як найбільшого лиха в радянській історії. Масові репресії, роки сталінського терору мало хто в Росії розцінює як визначальний чинник долі країни. Останній симптом притомної рефлексії на сталінський режим простежувався на початку перебудови, але навіть тоді панувала тенденція пояснення режиму як паранаоїдальності диктатора, котрий єдиний осібно винен у масових репресіях. При цьому роль Леніна у розв'язанні «червоного» терору і становленні тоталітаризму досі не увиразнена належно.

В Україні за час незалежності підхід до історії терору – кардинально інший, методологія його вивчення глибша, в сучасній історіографії терору панує соціо-антропологічний підхід, що дозволяє бачити й аналізувати радянський режим комплексно, з різних візій: як влади, замовників, організаторів і виконавців терору, так і суспільства, нації, людини.

Проблемам діяльності чекістів на Поділлі велику увагу приділили В. Васильєв, Р. Подкур, А. Давидюк, С. Калитко, П. Кравченко тощо. Репресивну діяльність більшовиків на Поділлі на ранньому етапі їх владарювання висвітлювали В. Петренко, О. Стадник, В. Жезицький та ін. Прикметною ознакою сучасних краєзнавчих кейсів є контекстивно-дискурсивний аналіз радянського репресивного режиму на прикладі локальної історії чи людської спільноти або й окремої людини.

Метою статті є спроба проаналізувати масовий терор як єдино прийнятний для більшовиків спосіб завоювання влади та її збереження. Завдання полягає в осмисленні особливостей терору в Україні та на Поділлі, зокрема. Пропонується розглядати історію радянської окупаційної влади як типову для поведінки переможця стосовно переможеного – «тероризую, бо можу, бо маю силу і владу, не маю обмежень».

Виклад основного матеріалу. Передусім, коротко про основні принципи зміни в оцінці терору, що склались на сучасному етапі на основі оприлюднених архівних документів і комплексного наукового аналізу.

По-перше, відкинуті сталі стереотипи щодо причин розгортання терору, вчені перестали розглядати його вимушеною мірою в боротьбі з контрреволюцією, необхідною відповіддю більшовиків на вороже оточення і «білий» терор. Цей радянський концепт «суворого покарання ворогів революції» започаткований офіційними більшовицькими рішеннями кінця 1917 – початку 1918 рр. щодо необхідності «захисту завоювань революції». Для формування відповідної реакції на надзвичайні репресивні заходи на місцях більшовицька пропаганда поширювала спеціальні роз'яснення, передусім, для того, щоб мобілізувати маси довкола себе і задавати ідейні та поведінкові орієнтири, в тому числі беззастережного підпорядкування владі, виконання її програми, недопущення жодного іншого варіанту розвитку або реставрації колишніх норм. Сучасні історики перестали вважати більшовицький терор соціальним наслідком Першої світової війни і породженою нею суспільно-політичної кризи в країні. Одним з варіантів обґрунтування доцільності терору була необхідність приборкати суспільну стихію, подолати хаос і анархію, впоратися з політичним бандитизмом, економічною злочинністю і контрабандою.

По-друге, хоча в сучасній історіографії і дотепер найбільша увага зосереджена на аналізі Великого терору 1937-1938 рр., але початковий етап (1917–1921 рр.) визнається наріжним періодом радянсько-більшовицької окупації України (Даниленко, 2016). Саме у цей час більшовики апробували на дієвість взаємодію таких складників: проголошених легітимними

.....
норм «революційної доцільності» («надзвичайщини»); використання армії у проведенні каральних акцій проти мирного населення; опертя на розгорнуту пропаганду, завідомо цинічну і маніпулятивно-облудну. При жорсткому більшовицькому контролі і суворій субординації на всіх рівнях (московському, республіканському, місцевих) у прицільному використанні цих чинників і стала можливою перемога над українським рухом за самостійну незалежну державу.

По-третє, масовий терор і репресії були сутністю більшовизму в цілому – від ідеології до реалізації – це стрижень системи, її змістова характеристика, її повноформатний прояв, радше навіть: *проявлення*, оскільки більшовики завжди демонстративно проголошували вищі людські цінності і чесноти, при цьому цинічно і безсоромно підмінювали їх абсолютно протилежним за суттю або суцільним симулякром. Відтак історики дійшли єдності також в оцінюванні радянського минулого як наскрізно репресивного режиму від захоплення влади більшовиками і розгортання «червоного терору» аж до краху СРСР і переслідування носіїв ідеї української незалежності (включно з ОУН, УПА, дисидентським і правозахисним рухом 1960-х – 1980-х рр.).

Крім того, більшовицький терор за виконанням був оперативно-динамічним, а за організацією – системним і комплексним: політичним, соціальним, економічним, культурним, національним тощо – тобто мав загальнопоглинальний характер як по вертикалі, так і по горизонталі, просякав усі сегменти суспільного життя і мав неперервний характер, охоплював не лише суспільно-громадянську інституціональну сферу, а й повсякденний світ і приватний простір.

У формуванні тоталітарного режиму брали участь практично всі найважливіші елементи радянської державної системи – партійні, владні інститути, правоохоронні органи, суд, прокуратура, армія – проте особливе місце в цьому займали органи безпеки ЧК–ДПУ–НКВС (Політичний терор, 2002, с.225).

Будучи невід'ємною частиною державного апарату, органи безпеки виконували завдання, обумовлені курсом політичного керівництва країни. Створені як надзвичайні органи боротьби з ворогами радянської влади, ЧК акумулювали в собі найрізноманітніші функції: розвідки, контррозвідки, охорони державного кордону, боротьби з повстанством і бандитизмом, політичним підпіллям всередині країни і підіривними організаціями за кордоном, економічними і низкою загально-кримінальних злочинів (Політичний терор, 2002, с.241). Водночас основним призначенням ЧК було виявлення неугодних і незгодних, показова розправа здійснювалася з метою упокорення і приборкання суспільства. Як підкреслює С. Кульчицький: «Головне завдання чекістів партійне керівництво вбачало у недопущенні самої думки про опозицію владі серед громадян. Тому терор проти тих, хто не бажав підкреслювати свою лояльність до політичного режиму, мав бути показово відкритим і широко популяризованим» (Кульчицький, 2013, с.123).

Поняття «контрреволюціонер» спочатку стосувалося небільшовицьких політичних партій та організацій, потім поширилося на так звані «ворожі класи» (буржуазія, поміщики, духовництво), потім було екстрапольоване на «соціально чужі елементи» (інтелігенція, куркулі, купецтво, непмани, кооператори тощо). Врешті під репресії потрапили не тільки особи, що активно протидіяли режиму, але й просто ті, хто висловлював антирадянські й антикомуністичні погляди.

Українські історики на підставі аналізу документів довели, що репресивна політика в УСРР–УРСР була розгорнута з осені 1917 р. з прямої вказівки Леніна і спрямована на знищення української нації шляхом ліквідації національної еліти і українських політичних партій, винищення селянства та інтелігенції, заборони національної церкви, русифікації освіти і культури. Глибоко проаналізувавши період сталінізму та особливості його реалізації в українських містах і селах, дослідники довели, що програма масового терору і репресивна політика повністю розроблялася в Кремлі, режисировалася за його сценарієм і жорстко ним контролювалася, натомість радянська республіканська номенклатура і місцева партійна верхівка слухняно впроваджувала її з рекрутуванням необхідних працівників (агентів, сексотів). Не зайве підкреслити, що доносительство як система було інспіроване більшовиками, коли в серпні 1920 р. цілком гласно пролунав заклик ВЧК: кожний комуніст повинен стати інформатором. Наприкінці 1924 р. на обліку секретного відділу ОДПУ було 99 080 таємних інформаторів, в основному з членів партії (Кульчицький, 1999, с.142). З часом інформаційно-освідомча робота набула потворно великих масштабів: усе суспільство було наскрізь просочене «очима і вухами» режиму.

Можна також висновкувати, що для упокорення України, її радянізації більшовики виробили і спожили весь арсенал методів терору, каральних засобів і репресивних практик, демагогічно обґрунтовуючи їх застосування інтересами народу заради світлого майбутнього. Видатний дослідник радянської історії С. Кульчицький дійшов висновку, що «форми та різновиди терору, застосованого більшовицьким керівництвом під час побудови держави-комуни, були настільки різноманітними, що важко піддаються класифікації» (Кульчицький, 2013, с.225).

Водночас він визнає вартою уваги класифікацію головного упорядника «Чорної книги комунізму» Стефана Куртуа, яку той запропонував ще у 1982 р. У рамках перших двох десятиліть, коли формувався радянський лад, той виділив три види «масовидного» (за неологізмом, запровадженим В. Леніним) терору: а) проти явних ворогів режиму; б) проти селянства під час колективізації; в) проти більшовицької партії (Куртуа, 2012, с.335-336).

Якщо визначити основні вектори більшовицького терору і репресій в Україні на початковому етапі, то це насамперед боротьба з селянством (з «куркульством», «бандами», «одноосібником», «дрібним власником»), з «українським буржуазним націоналізмом» в особі лідерів національної революції та освіченої інтелігенції («петлюрівцями», «унрівцями», «спецами», «шкідниками», «поворотниками», «академіками», «сепаратистами», «шпигунами» тощо).

Як підкреслює О.Ганжа, найбільш затято більшовицький режим вів війну проти українського селянства (Ганжа, 2000) через стратегічну небезпеку, оскільки без України більшовицький режим втрачав 92% цукру, 55% – пшениці, 26% – ячменю, 20% – вівса, 77% – вугілля, 65% – чавуну, понад половину металу (Малик, 1996, с.148).

До реквізиції хліба та інших продовольчих продуктів більшовики заходились вже з кінця лютого 1918 р. за наказом першого радянського уряду України, зокрема у відозві від 23 лютого 1918 р. була артикульована погроза: «Всі приховувачі підлягають арештові й передачі революційному суду як вороги народу та революції». Це був прямий заклик до розгортання терору проти українського селянина. За чотири місяці більшовики встигли вивезти з України від 15 до 17 млн пудів хліба (Ченцов, Архієреський, 1997, с.256).

У березні 1919 р. Ленін підписав директиву ЦК РКП(б) «Про постановку продовольчої справи на Україні», в якій постачання радянської Росії офіційно проголошувалося завданням державної ваги. Для вилучення хліба у селян організовували робітничі продзагони, влітку до них залучили до 5 тис. українських робітників. Але «основне ядро цих загонів, – підкреслює О.Ганжа, – приблизно половину всіх відправлених на село, становили ті, хто мав досвід подібної «роботи» в Росії. Взагалі в 1919 р. продзагони та каральні органи радянської влади були на 90 % неукраїнськими за своїм національним складом. Це можна пояснити передусім тим, що, з одного боку, більшовицький режим розумів, що буде дуже важко змусити українських робітників, які ще залишалися тісно пов'язаними з селом, грабувати його, а з другого – розраховував спертися на перевірені російські кадри, які не були пов'язані з місцевим населенням» (Політичний терор, 2002, с.156). Так, у період «воєнного комунізму» радянська влада виказала свою імперську сутність і діяла як окупаційна, насильницьки розв'язуючи продовольчу проблему через масові реквізиції, конфіскації та контрибуції, неприкритий розбій і пограбування.

Українські селяни відповіли спротивом (бойкот розпоряджень влади, укриття збіжжя і худоби, підпали комор, розправи з активістами, збройні виступи і повстання). Через те влада вдалася до застосування військової сили, що чітко прописано у закритій постанові Ради робітничо-селянської оборони УСРР «Про придушення куркульських і білогвардійських заколотів на селі» від 17 липня 1919 р. Надісланий в Україну з Москви для підсилення місцевих функціонерів Ф. Дзержинський мав реалізувати тверду партійну лінію: «Україна зараз – це наша база, не можна її втратити, (вона) повинна стати «чесною – радянською»» (Шитюк, 2000, с.110).

За офіційними даними, наприкінці 1920 – на початку 1921 р. у великих повстанських загонах налічувалося понад 100 тис. осіб, не враховуючи локальних спалахів і протестів. На Поділлі в Ямпільському повіті взимку 1921 р. розгорнулося масове селянське повстання, в якому взяли участь понад 15 тис. осіб (Політичний терор, 2002, с.158). Наступним документом, який знаменував собою початок чергового етапу в боротьбі з повстанством, стала підписана Леніним у грудні 1920 р. ухвала Ради праці та оборони (РПО) про надзвичайні заходи щодо ліквідації «політичного бандитизму на Україні». Цим актом більшовики оголошували відкриту війну повсталому селянству.

Селяни опиралися нав'язуванню радянської системи, чинили відчайдушний опір. Всеукраїнська ЧК вела боротьбу з політичним бандитизмом доволі результативно: за 10 місяців 1921 р. було убито в боях 189 отаманів, 9 розстріляні, 84 заарештовані, 162 добровільно з'явилися з повинною і були амністовані; таким чином з боротьби виведені різними засобами 444 отамани (Меймескулов, 1990, с.282).

У зв'язку з голодом на півдні країни, передусім у Поволжі, Ленін вимагав мобілізувати там «молодь до армії в кількості близько 500 тис. штиків». Пропонувалося «розташувати ці пів мільйона на Україні, щоб вони допомогли посилити продроботу, будучи надто зацікавлені в ній, особливо ясно усвідомлюючи і почуваючи несправедливість ненажерливості багатих селян на Україні» (Ленін, 1975, т.44, с.63). Згодом вождь висловився ще точніше: «Я думаю, що для успішного збирання податку потрібні військові частини на допомогу цьому збиранню, з тим щоб ці військові частини одержували посилене постачання за рахунок місцевих селян, поки податок

.....
не буде сплачений». В середині серпня ці міркування матеріалізувалися у постанові РПО про застосування надзвичайних заходів при вилученні продподатку. В ній йшлося про введення до волостей та сіл, що опиралися наркомпродівцям, військових частин. Останні мали під час збирання податку «негайно вживати найрішучіших заходів примусового характеру» (Мовчан (упор.), 1993, с.32). Підзаконні інструкції напучували виконавців: «Взяти в кожній волості від 15 до 25 осіб заручників із куркульського і середняцького населення. У випадку, коли яке-небудь село відмовляється дати підписку про кругову відповідальність, або ж, давши підписку про виконання продподатку в 48 годин, не виконає, такі села оголошуватимуться ворогами радянської влади. Половина заручників має бути засуджена аж до застосування вищої міри покарання – розстрілу, після чого буде взято наступну групу. Все зерно, незалежно від продподатку, конфіскується» (Мовчан (упор.), 1993, с.51).

Так 1920–1921 рр. в Україні було вперше запроваджено терор голодом. Центральний уряд, конфіскуючи злиденні продовольчі запаси, посилив наслідки природної посухи, аби впоратися з «куркульським бандитизмом». Голод виявився фактором, який ефективніше, ніж каральні експедиції, втихомирював повстанців (Кульчицький, 2013, с.64-65).

В. Васильєв простежив частотність і щільність голодів на Поділлі. Він підкреслює, що подільський регіон як один з найбільш аграрних в Україні пережив нестачу продовольства та голод у 1921 р., наприкінці 1922 – на початку 1923 рр., 1925–1926 рр., 1928–1929 рр., 1934–1935 рр. Жакливими за наслідками стали два голодування: Голодомор 1932–1933 рр. та голод 1946–1947 рр. Вчений довів, що основним фактором, що діяв постійно і обумовлював періодичний голод, була політика «викачування» сільськогосподарської продукції з краю в інтересах всього СРСР. Автор резюмує: «Образно кажучи, Вінницька область у складі СРСР в 20–40-х рр. ХХ ст. була «внутрішньою сільськогосподарською колонією» (Васильєв, 2011, с.113).

Через рік після проголошення непу (в березні 1922 р.) Ленін у листі до наркома Л. Каменєва застерігав: було б величезною помилкою думати, що неп поклав край терору. «Ми ще повернемося до терору і до терору економічного», – зауважував він (Ленін, 1975, т.44, с.412). Понад те, він вимагав обґрунтувати його доцільність: «...відкрито виставити принципове і політично правдиве (а не тільки юридично-вузьке) положення, що мотивує суть і виправдання терору, його необхідність, його межі» (Ленін, 1975, т.45, с.80).

На цьому етапі варто сказати про реорганізацію ЧК в ДПУ як про ще один маніпулятивний прийом, який використала влада для зміцнення свого впливу на суспільство. З одного боку, влада не могла не зважати на гостру критику в бік чекістів через їх зловживання і офіційну лібералізацію режиму, з іншого – мала довести необхідність збереження силового органу в умовах непу і на подальшу перспективу. Як відомо, в історії відомства чекістів відбудеться ще не одна така формально-інституційна метаморфоза, але природа цієї своєрідної держави в державі буде незмінною як за рольовим впливом, так і за функціональними повноваженнями.

Упродовж 1920-х рр., до «великого перелому», більшовицько-радянська система довела свою результативність у забезпеченні режиму, наступного десятиліття Сталінім вона була вдосконалена і забезпечила подальше існування.

Висновки. Радянська владна система – від збройного захоплення влади у 1917 р. до повалення режиму у 1991 р. – була за своєю ідеологією і політичною діяльністю карально-репресивною по відношенню до суспільства, піддаючи насильству його різні соціальні верстви і категорії з різною мірою інтенсивності в залежності від особливостей історичного періоду. Безмежне застосування «революційного» насильства до реальних і уявних опонентів і суперників було родовою ознакою радянсько-більшовицької диктатури, цинічно легітимованої як «диктатура пролетаріату». Наскрізна через усю історію боротьба з «ворогами народу», внутрішніми і зовнішніми, була штучною апологетикою людиноненависницької програми від часів задуму перевороту, його підступного втілення, жорстокого закріплення на теренах колишньої імперії і збереження влади будь-якою ціною.

Подяка. Висловлюємо щирі вдячність членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримала фінансової підтримки для написання та публікації цієї статті.

Джерела та література:

Бажан, О., Подкур, Р. (упоряд.) (2013) Політичні репресії в Українській РСР 1937–1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації. До 75-річчя «Великого терору» в СРСР: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 15 березня 2012 р. Київ: Ін-т історії України НАН України. 456 с.

Васильєв, В. (2013). Настрої та поведінка населення Поділля доби «великого перелому» та початку суцільної колективізації сільського господарства. *Настрої та поведінка населення*

Поділля в умовах сталінської революції «згори». 1928–1940. Київ: Ін-т історії України НАН України. 9-23.

Васильєв, В. (2011). Порівняльний аналіз голоду та Голодомору: Вінницька область (1920–1940-і рр.). *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. Київ. 37. 111-135.

Ганжа, О. І. (2000). *Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927)*. Київ : Ін-т історії України НАН України. 208 с.

Гула, С. (2014). Сучасні тенденції та проблеми історіографії діяльності радянських органів державної безпеки на Поділлі (1928 1938 рр.). Київ. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2(43). 504-531.

Даниленко Р.М. (2016). *Червоний терор в Україні в 1918 – 1921 рр.* : дис. ... канд. істор. н. 07.00.01. Київ: КНУ ім.Т.Г. Шевченка. 257 с.

Коваль, В. (1951). *Злочин Москви у Вінниці*. Нью-Йорк, Видання Головної Управи Спілки Української Молоді Америки. 55 с.

Кульчицький, С.В. (1999). *Україна між двома війнами (1921–1939)*. Київ : Альтернативи. 336 с.

Кульчицький, С. В. (2013). *Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі*. Кн.2. Київ: Темпора. 628 с.

Куртуа, С. (2012) *Більшовизм а la francaise* / пер. з фр. Київ: Темпора. 456 с.

Ленін, В. І. (1975) *Повне зібрання творів* : в 55 т. Київ: Політвидав України.

Маймескулов, Л. и др. (1990). *Всеукраинская чрезвычайная комиссия*. 1918–1922. Харьков : Основа. 345 с.

Малик, Я. (1996). *Впровадження радянського тоталітаризму в українському селі (1919-1920)*. Львів : ЛДУ ім. І.Франка. 267 с.

Мовчан, О.М. (упоряд.) (1993). *Голод 1921-1923 років в Україні*. Збірник документів і матеріалів. Київ : Ін-т історії України НАН України. 224 с.

Політичний терор (2002). *Політичний терор і тероризм в Україні XIX-XX ст. Історичні нариси*. Київ : Ін-т історії України НАН України. 952 с.

Ченцов, В., Архієрейський, Д. (1997). Упокорення селян. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Збірник статей. Київ. 2. 246-266.

Шитюк, М.М. (2000). *Масові репресії проти населення Півдня України в 20 – 50-ті роки XX ст.* Київ : Тера. 550 с.

Olha A. Koliastruk

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Dr. (History). Professor (Ukraine)

The Soviet Repressive Practices and Mass Terror during the 1920s (Based on Podillia region)

Abstract. *The purpose of the article is an attempt to analyze mass terror as the only acceptable method for the Bolsheviks to gain power and maintain it. The task is to understand the specifics of terror in Ukraine, in particular in Podillya. It is proposed to consider the history of the Soviet occupying power as typical of the behavior of the winner towards the defeated: «I terrorize because I have power and authority, because I can, I have not limits». The methodological basis of the research is the principles of scientificity, historicism, general scientific tools (analysis, synthesis, generalization). The analysis and interpretation of the Soviet regime is based on civilization-humanistic and socio-anthropological approaches. The scientific novelty of the work consists in an attempt to generalize the modern understanding of the Soviet regime as an occupation-colonial regime that won and took hold thanks to terror and mass repressions. In Ukraine, the Soviet penal system had a genocidal character and was directed against both the peasantry and nationally conscious categories of society. Conclusions. The Soviet system of power - from the armed seizure of power in 1917 to the overthrow of the regime in 1991 - was punitive and repressive in relation to society in terms of its ideology and political activity. It subjected various social strata and categories to violence with varying degrees of intensity depending on the characteristics of the historical period. The unlimited use of «revolutionary» violence against real and imagined opponents and rivals was a common feature of the Soviet-Bolshevik dictatorship, cynically legitimized as the «dictatorship of the proletariat». Mass terror and repression were the essence of Bolshevism as a whole, not just a tool of power structures. Soviet power is impossible without repression and terror. Terror had an all-absorbing (total) character, permeated all segments and spheres of social life and had a continuous character. The fight against internal and external «enemies of the people» was an artificial apologetic for the Bolsheviks' misanthropic program.*

Key words: repression, mass terror, Bolsheviks, Bolshevik ideology, Soviet power, peasantry, Podillia, new economic policy.

References:

- Bazhan, O., Podkur, R.** (uporiad.). (2013). *Politychni represii v Ukrainiskii RSR 1937–1938 rr.: doslidnytski refleksii ta interpretatsii. Do 75-richchia «Velykoho teroru» v SRSR: Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii*, m. Kyiv, 15 bereznia 2012 r. [Political repressions in the Ukrainian SSR 1937–1938: research reflections and interpretations. To the 75th anniversary of the «Great Terror» in the USSR: Materials of the All-Ukrainian Scientific Conference, Kyiv, March 15, 2012]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 456 s. [in Ukrainian].
- Vasyliev, V.** (2013). *Nastroi ta povedinka naselennia Podillia doby «velykoho perelamu» ta pochatku sutsilnoi kolektyvizatsii silskoho hospodarstva. Nastroi ta povedinka naselennia Podillia v umovakh stalinskoï revoliutsii «zghory». 1928–1940.* [Moods and behavior of the population of Podillia during the period of the «great turning point» and the beginning of the complete collectivization of agriculture. *Moods and behavior of the population of Podillia in the conditions of the Stalinist revolution "from above". 1928–1940.*] Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 9-23. [in Ukrainian].
- Vasyliev, V.** (2011). *Porivnialnyi analiz holodu ta Holodomoru: Vinnytska oblast (1920–1940-i rr.).* [Comparative analysis of famine and Holodomor: Vinnytsia region (1920–1940s)] *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty. – History of Ukraine: little-known names, events, facts.* 37. 111-135. [in Ukrainian].
- Hanzha, O. I.** (2000). *Ukrainske selianstvo v period stanovlennia totalitarnoho rezhymu (1917–1927).* [The Ukrainian peasantry during the formation of the totalitarian regime (1917–1927)]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 208 s. [in Ukrainian].
- Hula, S.** (2014). *Suchasni tendentsii ta problemy istoriografii diialnostiadianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky na Podilli (1928–1938 rr.).* [Modern trends and problems of the historiography of the activities of Soviet state security bodies in Podil (1928–1938)]. *Z arkhiviv VUCHK–HPU–NKVD–KHB. – From the archives of the VUCHK–HPU–NKVD–KHB.* Kyiv. 2(43). 504-531. [in Ukrainian].
- Danylenko, R.M.** (2016). *Chervonyi teror v Ukraini v 1918 – 1921 rr. : dys. ... kand. istor. n. 07.00.01.* [The Red Terror in Ukraine in 1918–1921]. Kyiv: KNU im. T. H. Shevchenka. 257 s. [in Ukrainian].
- Koval, V.** (1951). *Zlochyn Moskvyy u Vinnytsi.* [Moscow's crime in Vinnytsia]. Niu-York, Vydannia Holovnoi Upravy Spilky Ukrainiskoi Molodi Ameryky. 55 s. [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S.** (2013). *Chervonyi vyklyk. Istoriia komunizmu v Ukraini vid yoho narodzhennia do zahybeli.* [Red challenge. The history of communism in Ukraine from its birth to its demise]. Kn.2. Kyiv: Tempora. 628 s. [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S.V.** (1999). *Ukraina mizh dvoma viinamy (1921–1939).* [Ukraine between the two wars (1921–1939)]. Kyiv : Alternatyvy. 336 s. [in Ukrainian].
- Kurtua, S.** (2012). *Bilshovyzm a la francaise / per. z fr.* [Bolshevism a la francaise]. Kyiv : Tempora. 456 s. [in Ukrainian]
- Lenin, V. I.** (1975). *Povne zibrannia tvoriv : v 55 t.* [Complete collection of works]. Kyiv: Politydav Ukrainy. [in Ukrainian].
- Maimeskulov, L. y dr.** (1990). *Vseukrainskaia chrezvyichainaia komysyia. 1918– 1922.* [All-Ukrainian Extraordinary Commission. 1918–1922.]. Kharkov : Osnova. 345 s. [in Russian].
- Malyk, Ya.** (1996). *Vprovadzhennia radianskoho totalitaryzmu v ukrainskomu seli (1919-1920).* [Promotion of Radian totalitarianism in the Ukrainian village (1919-1920)]. Lviv : LDU im. I. Franka. 267 s. [in Ukrainian].
- Politychnyi teror.** (2002). *Politychnyi teror i teroryzm v Ukraini XIX-XX st. Istorychni narysy.* [Political terror and terrorism in Ukraine in the 19th-20th centuries. Historical drawings]. Kyiv : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 952 s. [in Ukrainian].
- Movchan, O.M.** (uporiad.) (1993). *Holod 1921-1923 rokiv v Ukraini. Zbirnyk dokumentiv i materialiv.* [Famine of 1921-1923 in Ukraine. Collection of documents and materials]. Kyiv : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 224 s. [in Ukrainian]
- Chentsov, V., Arkhiereiskyi, D.** (1997). *Upokorennia selian.* [Empowerment of the villagers]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty. –History of Ukraine: little-known names, events, facts.* Kyiv. 2. 246-266. [in Ukrainian].
- Shytiuk, M.M.** (2000). *Masovi represii proty naselennia Pivdnia Ukrainy v 20 – 50-ti roky XX st.* [Mass repressions against the population of Southern Ukraine in the 1920s and 1950s.]. Kyiv : Tera. 550 s. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 10.07.2023 р.
Статтю рекомендовано до друку 28.08.2023 р.